

ság s a sztoikus rigorozitás összefonódásában. Hamarjában csak a renaissance nagy testi öröm és jóllakottság után sóvár művészeinek szigorura szabott dikcióiban akadunk ilyen tartalmakra és magatartásra, ott epedtek így nagyhasú tálakon párologó kacsák, ó-borok, lakomás zsivajok, emésztések, hamvas gyümölcsök s nyújtózó ásitás után. Berda is nappal ezekre gondol, éjszakákon ezekről álmodik, „s mikor felébredek reggel — verseli — még csupa nyál a szájam a meghatottságtól, melyre nincs soha s talán nem is lesz soha méltó viszonzás.“ Az ő világa is elsősorban gasztronómiai, teli meztelenséggel, intim testi funkciókkal, s mindezek őt is dévaj életörömmel töltik el. Nála se szférikus semmi, sőt nem is szellemi: „illatozz gyönyörű lánytest — sóhajtja — minden virágnál illatosabb *husz*szag“. Így azután nem is eszmék és hangulatok, hanem gőzölgő ételszagok és testies aromák körében él. Nem égi szózatokat hall. „Égi“ élvezete: „hallani, hogyan csámcsog a szátok“. — Mindez azonban ne vezessen félre bennünket, mert e lakoma gőzök és kulisszák csak jórészt vágy és ironia. Kétségtelenül: őszintén szeretne lakmározni, ugyanakkor azonban felettébb rossz véleménye van arról, aki elülte előle a helyet az élet asztalánál. A lakmározás számára így valójában az a központi mag, amiben kitárul előtte az élet minden értelme és ellentmondása. S ha egyre a „most jöhet a lakodalom, kezdődhet a remek tivornya“ a nekiállása, úgy emögött a szertartásos ünnepélyesség mögött egy nagyon keserű és nagyon kemény környezet-élettagadás sajog. A Tardi helyzet „étlapjai“-nak korában ez az „inyenckedő eretnek“ kifejezés tehát nemcsak bonyolultan ironikus, hanem etikus kitörés is. A mélylélektan látja az összefüggéseket, a társadalomtörténet pedig felfejti. A „zavartalan emésztés“ vagányhangu himnikusa nem annyira a megadott, mint inkább a hiányzó lakomák miatt emeli ily elogiumi fényekbe az anjmalitás örömeit. Bizonyos: amennyire „inyenc“ ugyanolyan mértékben eretnek s minden eretnek legalábbis tiltakozó volt s ez az inyenckedő így tiltakozik. Mint ama régiek: a meglévő égivel szemben az elhanyagolhatatlan testit állítja s ahogy azoknál, úgy nála is ez a beszéd jelképes. S ebben a társadalomtörténeti pillanatot még azzal is szóhoz jut, hogy a költő tiltakozását így öltözteti át.

A tünet mély, költője pedig igen jelentős. (G. G.)

A HIÁNYZÓ FEJEZET. Az a nagy nemzetközi regény pályázat, mely Földes Jolán Halászó macska uccáját lökte felszínre, még egy magyar sikert könyvelhet el a — németek javára, valójában azonban a mai hatalmi németiség kárára. A német nagydíjat *Neubauer Pál* kézírata, a *Das fehlende Kapitel* nyerte el. Földes Jolán nevét azóta a világhír kapta szárnyára, kiadók és fordítók vetekednek érte (ha jól tudom, azóta már harmadik regénye fut a világpiacra), ugyanakkor *Neubauer Pál* regénye mostohagyerekként lebegett ég és föld között és valóságos akadályversenyt kellett megfutnia, amíg az amszterdami *Tijefland Verlag* végre kihozhatta. Az ok? *Neubauer* előbb egy — azóta javára tisztázódott — plágiumper középpontjában állott, de a plágiumvád, mely máskor a szenzáció pluszával emeli a regény érdekességét, a jelen esetben hatástalanul füstölt el és a legjobb német regény mégsem kaphatott németországi kiadót, mert írója — zsidó! Fokozza a bonyodalmat, hogy az értékdöntő ítéletet nem akárki kozmopoliták és cioni bölcsek hozták meg, de az a *Rudolf G. Binding*, aki mint emlékezetes, 1933-ban R. Rollandhoz intézett nyílt levelében először és teljes sullyal kötötte le magát a vér és faj elméletéhez. Ennek az elméletnek abszurd voltát, most maga *Binding* bizonyította be, amikor a szerző nevét és származását nem ismerve, csak a műből kiindulón hozta meg helytálló és mindenképpen indokolt ítéletét. *Neubauer* esete a vér és fajelmélet tökéletes csődje, amit csak fokoz az

a körülmény, hogy ez a „legjobb német író“ egy prágai u. n. keresztény és nemzeti alapon álló magyar lap belső munkatársa. Zsidó és keresztény, magyar és német: mi születhet ebből a konglomerátumból? A vér és faj mitosza semmiesetre se. Az ellentéte? Az adottság és lehetőség, ha mind a négy alkotó elemet lényegileg keverjük csak egy magasabb szintézisben találkozhat. Neubauer regénye ezt a szintézist próbálgatja. Ha az alkotó elemeket közös nevezőre hozzuk, megkapjuk Európa és Ázsia ellentétét. Az ebből adódó szintézist humanizmusnak hívhatjuk. Neubauer regénye — a humanizmus mitosza, ázsiai előjellel.

Az ázsiai előjel mítosznál magasabb, tehát misztikus elemekre utal. A kísérlet veszélyes, mert mindenütt ellentétpárok ütköznek: mítosz és misztikum, humanizmus és mítosz, végül mítosz és regény. A humanizmus mindent átfogó etikai principium, a mítosznak ugyanakkor még nincsen univerzális képe. Heinrich Zimmert, a heidelbergi indológust idézhetem. „A mítoszok egyes népek és kulturkörök individuális sorsából nőnek elő, a földnek, mint egésznek azonban nincs még összekötő mítosza.“ Ugyanakkor a misztikum és a mítosz sem jelentenek egyet. A misztikum teljesen befeléfordulás, felolvadás, időtlenség és határtalanság, a mítosz: támpont, visszanyulás, idézés, mely így a mankó szerepét játszhatja. Korunknak nincs mítosza, csak mítoszként ágáló rettenetes grimasza, mely csak valószínűséget provokálhat. A mítosz régi értelme tehát mindenképpen anachronizmus, ezzel szemben a regény a legteljesebb *korszerűség*. A korregény és a történelmi regény ezt egyformán bizonyítják. Neubauer témájának korszerűsége kétségtelen, de korszerűségének legitimációja térben és időben elmosódik. Hatalmas visszanyulás ez, a tér Angliától Indiáig, Lőwentől Velencéig terjed, az idő a dozsék fénykorától a mai angol alsóházig, Marco Polótól Gandhiig. A regény sok mindent elbir, hisz lényege a labilitás, de a mítoszt és regényt keverő forma a regény — illetve a kor — mondanivaló krízisére utal. Visszanyulásra van szükség, idézésre és mankóra. Európának — Ázsiára! A lényeges ponthoz értünk. Az aktivitás és passzivitás ellentétéhez, mely szintézisként a humanizmusban olvadhat fel. A regény próbájához értünk, mert az igazi regény a problematika *teljességére* tör.

Európa és Ázsia csak a nagy kataklizmák idején találkozhatnak. A mai Európában a világháború után vert gyökeret az ázsiai, helyesebben a hindu filozófia. És ez nem volt véletlen. Az európai jelleg — a hatalomcél szolgálataiba állított aktivizmus — halálra tombolta magát. A külső térhódítás és tértékozlás nyilvánvalóvá tette a belső ürességet és így láthatóvá az ázsiai gazdagságot: a befeléfordulás, elmélyedés és álom etikai valóságát. Az európai ember azonban nem majmolhat vakon. Európában vagyunk: a külső történések kiható sugarában, a hatalmi aktivizmus hazug és tragikus síkján. Az európai aktivizmus neve: imperializmus. Az imperializmussal szemben csak három állásfoglalás lehetséges: együtt ordítani a farkasokkal, szembe szegülni vagy elmenekülni. Érthető, ha a budhizmus és brahmanizmus terjedése idején az antiimperialista aktivizmus ázsiai passzivitást átkozott, melyben csak a kimerültség, az undor és a gyengeség kifejezését látta, mely épp azért már nem képes és nem is akar tisztázón beleszólni az európai konfliktusba. De ennek az ázsiai passzivitásnak közben kivirágzott egy új formája (és korszerűen épp az imperializmussal szemben), mely a passzivitást erővé fokozhatta. Gandhi „szatjágraha“-járól van szó, az „igazságos kísérlettel.“ Találó s lényegyet kifejező szó! A passzivitás cselekvő formája csak a kísérlet lehet. Az európai nem lehet ilyen szerény, az ő aktivitása akaratfenomén, teljesség a külső síkon, melyről azonban a hindu tudva tudja, hogy nem sikerül, nem sikerülhet, mert a külső expanzió üres kifulladás lélekkel érhet.

csak célba. Gandhinak nincsenek fegyverei és gépjai, de van kivédhetetlen mosolya, melyet nem lehet kisémmizni. És itt ezen a ponton — aktívizmus és passzívizmus termékeny érintkező pontján — kapcsolódik bele Neubauer regénye a problémakörbe. Adva van egy politikai mozgalom, melynek forrása a hindu misztika. A legteljesebb titokzatosság a leg-európaibb princípiummal, az imperializmussal ütközik. Ezen a síkon a titok láthatóvá tétele, kézzelfogható léte lesz az a homokszem, mely kicsiklandoztatja a gyöngyszemet. Bűn ez, mely bűnhődést von maga után.

A regény indító és mozgó figurája Marco Polo, a legendás hírű velencei utazó, aki elleste a Fehér Majom birodalmának és papjainak titkait. Marco Polo európai voltánál fogva „kényszerül a titkot leírni és így árulást elkövetni“. De feljegyzéseiből épp ez a fejezet hiányzik: a teljes titok, amit nem szabad leírni, profanizálni. És mert ő mégis leírta, a fejezetet ismeretlen helyre eldugta. Az értők csak sejtik és egy latin krónika megerősíti, hogy ez a fejezet létezik valahol. Marco Polo testamentumában, 1314-ben le is szögezi, hogy a „hiányzó fejezetet“ hatszáz év múlva meg fogják találni, de ez a kinyilatkoztatás — az árulás árákép' — a legborzalmasabb katasztrófát idézi fel, mely az özönvíz óta az emberiségre zúdult. A titok ezerkilencszáztizennégyben egyszerre mozgat meg embereket, akik hipnotizáltan közelednek a rejték hely felé. Gandhi is tudja a titkot és tanítványába, Braganza da Cunhába — a shikkek világháborús kapitányába — oltja, ugyanakkor Mary Montagu, egy angol képviselő lánya is megindul, aki a löweni egyetemi könyvtárban meg is találja a hiányzó fejezetet. De az írás beteljesedik, a németek bombái felgyújtják az egyetemet és a világháború megállíthatatlanul zúg végig a földön. Itt Löwenben találkozik azután a két fiatal, az angol és a hindu. A szerelem és a titok köti őket és Európa és Ázsia együtt viszik vissza a titkot, de Gandhi némán vigyorog. A fiatal hindu, aki az India-felszabadítás lázában él, már azon a ponton van, hogy megöli az „árulót“ Gandhit, amikor az végre megszólal: a titkot, a papírost, a hiányzó fejezetet el kell égetni, „hogy az állatot, mely ott szunnyad minden emberi lélek mélyén, fel ne ébresszük.. És ha ez mind megtörtént, akkor kezdődik a Tao, a világharmonia, melyben az erőszaknélküliség fog uralkodni és akkor a hiányzó fejezet már nem fog hiányzani az emberek világából“.

A regény — európai jellegének megfelelően — *akaratfenomén*. Az ázsiai előjel, tehát már belsőleg szétrombolhatja a regényt. Hol és mi az ellensúly? A jelen esetben kolportázs, riportázs. Az ellensúly külsőleges, tehát európai. Mindent kézzelfoghatóvá tenni, láthatóvá, élvezhetővé. A titkot kalanddá, a misztikumot riporttá és az etikai megrendülést esztétikai gyönyörre. A merészség — a mítosznak és a riportásznak egy színre hozása — imponáló és az eredmény ennek megfelelően a lélekzetállító, sodró regény, amit többé nem tehetsz ki a kezedből. Részese leszel a történéseknek és álmaidban már te is belejátszol... Varázslat ez, zseniális kolportázs, mert az esszéközök tiszták. Tiszták, tehát hidegek. Az agy dolgozott itt, érezni a distancot, a fegyelmes elvonatkoztatást, mely veszély nélkül profanizálhat misztikus dolgokat. Időtlenség dacára pontos bevágással és már szinte kinos precizitással sorakoznak a regényriport-síkján a probléma megszemélyesítői. Így a titok misztériuma nem ugrik át senkibe szikrázón és felborzolón, mert a regény maga dekommentum és igazolás és így végeredményben — valóság. A valóság a legnagyobb titok: irtuk le nem egyszer e lapok hasábjain. Neubauer megfordítva dolgozik: ő a titokhoz költ valóságot. Európai, aki az ázsiai előjellel akar csodát művelni és aki nem veszi észre, hogy a regény — ez az európai forma — feloldja az előjelet. Büntetlenül egyetlen európai sem nyulhat vissza.

Azsiához. Van, aki hideg zsonglörködéssel rögzít képet és van, aki hangosan álmodik, mint Theodor Lessing, de Európa kányul érte és ha kell, meg is öli. Nem véletlen, hogy Neubauer regényében a legvalóbb imperializmus hordozója, a német és japán dinamizmus kéme és provokátora — Hans Kämpfer — lesz az egyetlen misztikus figura, a megfoghatatlan, a titok. A valóság a legnagyobb titok...

Neubauer az író szuverenitásával úgy tesz pontot, hogy a humanizmus kicsengését semmi se zavarja. A forma az ázsiai előjelet kivédhetetlenül feloldotta, de a mondanivaló megrekedt Gandhinál. A problémakör teljessége azóta jóval tovább lendül és ez a teljesség — épp a regény törvényéből adódón — megköveteli, hogy, aki Gandhit mond, az ne csak Tilakra gondoljon, mint antipódusra, de a szocialista Nehrura. De ezen a ponton az ázsiai előjel európai irástudói csodálatos egyöntetűséggel dugják a homokba a fejüket. Lessing szegény, akit a gyilkos golyó, mint „marxistát“ büntetett, rezignáltan írta: „Valamilyen módon Indiának is hasonlítani kell majd a szocializmushoz és a szociális etikához. De ez a véget jelenti“... Neubauer pontot tesz Gandhinál, mert a szintézis illúziója így kívánja. A humanizmust az ázsiai előjel határozza meg és ez — ha hihetünk a Zaubenberg Naphtájának — összeesik a humanizmus lényegével, mely *passzivitás*. A humanizmus — akárcsak egy Buddha szobor — fölényes mosolyt asszociál, tisztító és melegítő fluidumot. Aktiv humanizmus nincs, de a humanizmus európai formája ma aktivitás nélkül elképzelhetetlen. Thomas Mann a humanizmus ideál lényegének megfelelően beszélt Naphtát, ma azonban ugyanez a Th. Mann militáns humanizmusról kénytelen beszélni. Neubauer pontot tesz 1923-nál, de ne felejtsük el, hogy 1938-ban élünk, egy mindennél sodróbb vizözön előestélyén és így a regény, mely a humanizmusán keresztül tudatosan etikai tett akart lenni, végeredményében mégis csak a menekülésnek egyik módja és lehetősége. Ez a megállapítás nem gáncs, de elkerülhetetlen következmény. Európa visszanyult Azsiához, de a szintézis csak a regényvalóságot színezi. A valóság megfoghatatlanabb, titokzatosabb. Ha ezt a titok regényének tanulságaképp szögezhetjük le, akkor ez kivédhetetlen európai eredmény és megállapítás.

Neubauer regénye: *nagy kísérlet* és így több, mint a *Halászó macska* kerekded teljessége. Ha a helyét akarjuk kijelölni, akkor csak olyan nevekre gondolhatunk, mint Brecht és Döblin, John dos Passos és Ehrenburg, C. Einstein és Kafka, Meyrinck és Gide, Proust és Joyce. Ennél többet pedig mai regényről nem mondhatunk. (Fábry Zoltán)

A HOLISTA BIOLÓGIA. Adolf Meyer német biológus pár évvel ezelőtt *A biológiai megismerés elgondolása és ideáljai* címen könyvet adott ki, mely egyike az utolsó pár évben Németországban megjelent kevés elolvasásra érdemes munkának. A könyv a „holista biológia“ körvonalait tartalmazza.

A „holizmus“ olyan autonóm biológiai doktrina kiépítését célozza, mely a biológiai kutatást felszabadítja a fizika „terméketlen gyámkodása alól“, de anélkül, hogy a vitalizmus ellenkező hibájába esve véglegesen lerombolna minden hidat a szerves és szervetlen természet között.

Meyer a kontingencia fogalmából indul ki. Két tudományos tételrendszer háromféle módon viszonyulhat egymáshoz; lehet egymásból levezethető, egymásnak ellentmondó vagy pedig egymástól független (kontingens). Ez utóbbi fogalomra alapítja filozófiáját Emile Boutroux,² aki szerint megszüntethetetlen kontingencia áll fenn: 1. a logika és matematika; 2. a matematika és geometria; 3. a geometria és mechanika; 4. a mechanika és fizika; 5. a fizika és kémia; 6. a kémia és biológia; 7. a